

Tilman Ramštet
**Kineski
car**
roman

preveo s nemačkog
Aleksandar Živković

L O M
BEOGRAD / MMXIX

Naslov originala

Tilman Rammstedt

Der Kaiser von China

© 2008 by DuMont Buchverlag, Köln

Uz podršku

Bundesministerium für Kunst und Kultur

urednik izdanja

Flavio Rigonat

*Mnogo je prostora u Budinim
borama.*

Kineska poslovice

Mariani

Da je deda u tom trenutku, kada mi je stigla njegova pretposlednja razglednica, već bio mrtav, nisam mogao da znam. Sklonio sam je sa strane, neotvorenu, baš kao što sam radio i sa prethodnim. Zajedno sa računima i reklamnim materijalima gomilale su se ispod stola, svakim danom sve više i više, pa sam morao da ih prekrivam starim novinama da ih sakrijem. Ako je za utehu, bar sam znao njenu tajnu.

Već desetak dana moj život se odigravao pod stolom. Bauljao sam četvoronoške, prethodno zaštitivši kolena sunderima, po onim delovima sobe koji su bili nedostupni radoznom spoljnom oku. Ispod stola sam spavao, užinao, crtao zvezdano nebo na poledini, i čekao da prođu te dve nedelje, da bi bilo uverljivije kako sam se stvarno vratio iz Kine, da bih objasnio sve što je imalo da se objasni. Po jedno objašnjenje za dedu, za Francisku, kao i za moju braću i sestre, ako me do tada već ne bi otkrili. Morao sam da smislim nešto što pre toga. Za pisanje razglednica nije više bilo vremena, na njihovo dospeće dugo bi se čekalo, a deda je, bar sam ja tako mislio, umeo dugo da čeka. Međutim, tada je usledio poziv koji je ubrzao proces čekanja.

Razume se da se nisam javio na telefon, već deset dana se nisam javljao na telefon, na sekretarici sam čuo neku ženu koja me moli da joj se javim. „Hitno je“, kaže, mada sam nekako osećao da to nije istina, da je u pitanju najnebitnija stvar na svetu, ali sam je uprkos tome pozvao i time je najednom moj deda postao mrtav, kao i njegova razglednica, ona pretposlednja, a ja zbunjen i bez glasa. „Da“, rekao sam nekoliko puta, onda sam rekao „Ne“, i onda jedno „Dobro“, iako tu ništa nije bilo dobro. Bio je to, doduše, jedan problem manje, ali zato nekoliko novih, ubrzo sam spustio slušalicu, uzeo pretposlednju razglednicu sa gomile i pravio se da sam tužan.

Na prednjoj strani razglednice nalazila se statua debelog čoveka koji u sredini zlatnog cveta sedi na slonu, dok su na poledini bila sitna, kvrgava slova mog dede, koja sam inače mogao da dešifrujem samo uz velike napore, a sada su, kako sam utvrdio, bila tako nečitka da čak ni pomoću lupe nije bilo moguće da razaznam strukture koje se ponavljaju, niti da razgraničim samoglasnike. Pre nego što sam odustao, uspeo sam da otkrijem samo „dobro“, „brdo“ i „volim“ ili „velim“, ali nisam bio sasvim siguran.

Samo je poslednja rečenica bila čitka, krupnije napisana nego ostatak teksta, baš kao i adresa, ispisana štampanim slovima, koja su bila tako utisnuta u karton da su se ocrtala na prednjoj strani, po slonu. „Trebalo je da podeš“, pisalo je, nakon čega je stajao klinasti uzvičnik, koji je nesumnjivo trebalo da me ubedi kako to nije nikakva floskula, nikakav izraz blagonaklonog sažaljenja, već jasno razočaranje, prebacivanje, pretnja, a kako je to bila dedina pretposlednja razglednica, zaista je pretila, kao da on ne

bi uopšte ni umro da sam pošao s njim, kao da njegovo srce ne bi odjednom prestalo da kuca, jer bi baš u Kini, ali najbolje nigde, mogao da se pridrži za mene, samo da sam krenuo sa njim. „Ništa, samo mi se malo vrti u glavi“, rekao bi tada, a ja bih ga odveo do klupe u parku, kupio mu flašu vode, jer mi ništa drugo ne bi palo na pamet, jer ništa drugo ne bi ni bilo potrebno. „Eto ga opet“, rekao bi deda posle nekoliko minuta, a onda bi izvadio češalj, jer bi u tom trenutku jedini problem bila njegova kosa.

„Trebalo je da pođeš“, nervirala me je ta rečenica, slušao sam iznova i iznova kako je izgovara, kako naglašava to „trebalo je“, kako se mršti spuštajući obrve na dole, i tako pri svakom pogledu, kao da očekuje neki odgovor od mene, pravi odgovor, razume se: „Da, tako je, deda, trebalo je da pođem, to je bila greška, opet si bio u pravu“. Moj deda voli kad je u pravu, moj deda je navodno oduvek sve unapred znao, trebalo je da poneseš kišobran, trebalo je da pogledaš mapu grada, trebalo je da naučiš još mnogo stranih jezika, trebalo je da opereš džemper odvojeno od ostalih stvari, trebalo je da naručiš biftek. Moj deda bi se uvek uvredio kad ga neko ne bi poslušao, a kako je i mogao da ga posluša kad je on uvek naknadno saopštavao šta je sve trebalo da se uradi, ali ga, eto, niko nije ni pitao, i eto, vidi sad, pokisao si, i vidi, sad smo se izgubili, i vidi me, sad sam mrtav.

Dobro, jeste, trebalo je da pođem, i ne, nisam pošao, i znao sam da će izgledati kao da sam ga ostavio na cedilu, znao sam da će izgledati kao da sam ga izneverio, i znao sam kako je trebalo da mu to nekako objasnim, ali sada za to nije više bilo potrebe. I, uprkos toj svojoj dobroj nameri, nisam znao da li je umesno da mi zbog toga bude lakše.

Da ni pretposlednja razglednica nije došla iz Kine, moglo je lako da se prepozna. Na nju ne samo da je bila zalepljena nemačka markica, već je bilo očigledno da je slika, na kojoj je neki debeli, zlatni čovek, iscepana iz nekog kataloga za putovanja i provizorno prelepljena preko besplatne razglednice. Uz to je i jedna njena ivica već bila odlepljena, a ispod nje je virio polarni medved. Sve razglednice koje mi je deda slao poslednjih nedelja bile su na sličan način prelepljene, a ponekad ni to, nego su prikazivale nemačke građevine u stilu *fahverk*¹, a umesto natpisa „Mnogo pozdrava iz Vestervalda“ bilo je samo precrtano ovo „Vestervalda“ i rukom naškrabano „Šangaja“.

Naravno da me nije iznenadilo to što deda na kraju nije stigao do Kine, osam hiljada kilometara, za takav put mu je i auto bio prestar, a kamoli on sam, za to je pre svega potreban pasoš, a moj deda nije ni imao pasoš, a kamoli ličnu kartu, vozačku dozvolu ili karticu za kupovinu u supermarketu, ništa nisu našli, rekla mi je žena telefonom, samo tu započetu razglednicu s mojim imenom na njoj. A zašto nije uspeo da je dovrši? Zašto je brže nije ubacio u sanduče? Onda me niko ne bi zvao i sad bih mogao sa zadovoljstvom da ga zamislim kako sedi u automobilu i verovatno priča sa nekom privlačnom stoperkom koju je pokupio na odmorištu autoputa, i onda ne bih morao da što pre pojurim u Vestervald da bih ga identifikovao, onda ne bih ni znao da je u stvari bio tako daleko od Kine.

¹ Fahverk (nem. *Fachwerk*) – tip gradnje zidova kod koje se koristi drvena građa kao noseća konstrukcija ispunjena opekom ili glinenim malterom. *Sve napomene potiču od prevodioca.*

Kina, baš je morala da bude Kina, kao da ne postoji Severno more, kao da ne postoji Harc, ni Rigen, ni Francuska, ni jezero Garda, nego samo Kina, Kina i ništa drugo sem Kine. „Ne želim da se raspravljam“, rekao je deda, a ja sam rekao da mi to baš odgovara, jer ni ja, naime, ne želim da raspravljam o tome, i da Kina ne dolazi u obzir, a onda sam skrstio ruke, i deda je učinio isto, mada je imao samo još jednu ruku, desnu, ali je ipak nekako umeo vešto da je obmota oko levog rukava, tako da izgleda kao da su obe ruke skrstene a da se ne dodiruju, i onda smo se dugo gledali, deda što odlučnije, a ja što zajedljivije, da bih mu dokazao kako je Kina potpuno smešna zamisao, na šta je deda samo rekao: „Ja umirem“.

Ovakvu rečenicu ne možete da preценite, čak ni sa ove tačke gledišta, čak ni sada, kada je deda opet bio u pravu. Zato sam rekao, „Nećeš umreti“, iako bi to u svakom slučaju bila laž, ali jednostavno nisam dozvolio da to bude argument kako sam ja onaj koji ne ispunjava poslednju želju, želeo sam da ostanem objektivan, jer, objektivno gledano, bio sam naravno u pravu, Kina uopšte nije dolazila u obzir, ali čoveku na samrti ne вреди mnogo to što je u pravu, to je deda znao, i zato je iz čiste predostrožnosti, na vreme, zaigrao na kartu umiranja. Deda je u stvari već godinama unazad umirao, koliko mogu da se setim, verovatno još duže, i tek pred smrt je zapravo prestao da umire. Moje najranije sećanje na njega povezano je s tim kako me ozbiljno gleda i kaže: „Uskoro neću više biti ovde sa vama“, ukazujući mi na sve moguće stvari koje bih nasleđio nakon njegovog prevremenog odlaska u večna lovišta: ulje na platnu sa galopirajućim konjima, nož za otvaranje pisama nalik na bodež, pepeljaru na obrtanje, sve to, što je tada kod mene izazivalo divljenje. Godinama

kasnije otkrio sam da je iste stvari obećavao i mojoj sestri, namigujući joj na isti takav urotnički način kao i meni s rečima: „Neka to ostane naša mala tajna“. Nikad ga nisam pitao za to, jer, pod jedan, slika i nož sa otvaranje pisama odavno su izgubili svoju vrednost, a pod dva, već mi je prešlo u naviku da pri svakoj njegovoj najavi smrti odgovaram klimanjem glave. Niko u porodici nije mu više protivrečio rečima: „Ma živećeš ti sto godina“, jer je bilo sve izvesnije da će odista doživeti stotu. Pre svake posete lekaru usledili bi dugi rituali opraštanja, nakon čega bi lekari samo potvrđivali to čudesno držanje mog dede. Sve do pre koji mesec imao je sve zube, i to svoje, dok je naočare koristio samo za čitanje, a čak ih ni tada iz uobraženosti ne bi stavljao, pluća i srce su, uprkos brojnim cigaretama, a zatim i brojnim nikotinskim žvakama, besprekorno obavljali svoju dužnost, niko se valjda ne bi začudilo ni kad bi mu izrasla leva ruka.

Njegovo telo kao da se iznenada trglo, setivši se svojih godina, pa je za najkraće moguće vreme nadoknadilo svu starost koju je do tad propustilo. Mišići su naglo malaksali, arterije se začepile, zglobovi otekli, a uši porasle. Kad god bi se vratio od lekara, donosio bi novi lek. Ranije je prilikom obedovanja njegova dnevna doza bila pola tablete, a sada se njihov broj postepeno peo, praveći čitav niz duž tanjira. „A da, moj dezert“, rekao bi pre nego što bi ih drhtavim prstima uzeo i progutao, gadljivo se cereći. Deda je uvek vodio računa da i mi ostali shvatimo i vidimo šta on to unosi u sebe. Verovatno mu je katkad namerno ispadala po koja kapsula. „Neka je“, govorio je, a kad bi se neko od prisutnih sagnuo ispod stola da je potraži, ne bi mu ni palo na pamet da se i sam savije, već bi pronađenu pilulu prihvatio bez reči zahvalnosti.

Oslabljeno zdravlje mog dede bilo je, u stvari, povod da mu poklonimo putovanje. „Ko zna koliko će još biti u stanju da uopšte putuje“, rekao je najstariji brat, a nama ostalima ništa bolje nije palo na pamet, nego da, za vreme Trojica, svi zajedno uzmemo nekoliko slobodnih dana, jer bismo samo zajedno izdržali takvo putovanje, ali je onda prvo odustala starija sestra, pod izgovorom da radi na nekom projektu, zatim i moj stariji brat, kome je navodno iskrasao neki hitan slučaj, a kako bi to ionako bilo okrnjeno putovanje sa unucima, mlađa sestra je predložila da vučemo šibicu. „Ne moramo svi sebi da pokvarimo odmor“, rekla je, a kako je moja šibica bila najkraća, nije više bilo sumnje u to ko će sebi pokvariti odmor. Ostali se čak nisu ni potrudili da sakriju osećaj olakšanja, mlađa sestra je čak stegla pesnicu u znak pobeđe, a najstariji brat me je samo malo jače lupio po leđima. „Ajde, glavu gore“, rekao je ohrabrujući me, što je više delovalo kao zapovest. Upitao sam ih da li stvarno misle da je to dobra ideja, da baš ja otputujem sa dedom, na šta su mi samo odmahnuli rukom. „Možda je tako najbolje“, povikali su svi u glas, „konačno ćete imati vremena jedno za drugo“, mada je to bilo baš ono čega sam se i plašio.

Nisam mogao da dokučim da li se deda radovao našem poklonu, koji je u stvari bio samo moj poklon, iako su i drugi, naravno, sudelovali u troškovima, ali to, navodno, nije ni važno, tako su me bar uveravali. Deda je i taj kupon nezainteresovano proučavao, da bi ga zatim gurnuo sa strane, zajedno sa svim ostalim poklonima, među kojima su bili uramljena porodična slika, konjak, knjiga sa slikama Merilin Monro. „Kajt će s tobom na put“, objasnio je dedi stariji brat, opet onako glasnije i

veselije, kako u poslednje vreme i priča sa dedom, „svi bismo veoma voleli da pođemo, ali znaš već. . .“ Deda to, naravno, nije znao. A i kako bi znao, on je neprestano prelazio jezikom po zubima, što je inače često radio, otkako je nosio parcijalnu protezu, a onda bi nekako nerazumno gledajući u mog brata napokon upitao: „Na kakav put?“ „Na onaj na koji si oduvek želeo da odeš“, rekla je mlađa sestra, a bolje da nije. Sledećeg jutra, sa sve spavaćom košuljom na sebi, izgovorio je samo: „Kina“, a u podne isto to, a uveče opet isto, i kad sam mu pokazao razglednice iz Praga, Mazurija i sa Krfa, nije želeo ni da ih pogleda. „Kina“, rekao je. „Poklon je poklon“, rekao je, dodajući kako ne želi da uopšte diskutuje o tome, a onda je prekrstio ruku i ponovo zaigrao na kartu umiranja.

„Pa i kad bi umro“, rekao sam, „to bi bio samo jedan od razloga zašto ne treba da ideš u Kinu. Kina je daleko, Kina je naporna, u Kini te neće nijedan lekar razumeti“, na šta se deda samo tužno nakezio, takvom brzinom da bi malo ko uspeo da uradi isto, a onda je tiho rekao da u tom slučaju odustaje od bilo kakvog puta i želi mi srećan put na Krf, i zatim se udubio u svoju slikovnicu Merilin Monro, a ja sam ostao da stojim pred njim duže nego što sam želeo, posmatrajući ga kako svaki čas liže kažiprst pre nego što bi, i to prilično neubedljivo, okretao novu stranicu. „Kako želiš“, rekao sam, samo da bih što pre napustio prostoriju, i kuću, samo da se sklonim što dalje.

Bilo je rano popodne, tako je bar tvrdio budilnik na radiju koji mi stoji ispod pisaćeg stola i preko koga ponekad slušam tihu muziku, s prislonjenim uhom na zvučnik. Odavno sam već izgubio osećaj za do-

ba dana. Spavao sam i preko dana, koliko sam mogao, i budio se razočaran činjenicom da je san trajao samo pola sata.

Obećao sam ženi telefonom da ću odmah krenuti, mada je to bilo pre više od pet sati, a ja se još nisam nakanio da krenem, već sam i dalje pakovao najvažnije stvari, i pored toga što mi većina njih neće biti potrebna, jer nemam u planu da ostajem duže. Jedan kratak pogled biće dovoljan, samo da klimnem glavom i dedu će vratiti nazad u hladnjaču, sve onako po redu, kao u filmovima. Biće to velika, prazna sala, jasno svetlo neonki, patolog u dugom belom mantilu, koji obzirno gleda u pod. „Veoma mi je žao“, reći će, ne trudeći se da zvuči iskreno.

A možda bi bilo bolje da sačekam još koju noć, da vreme sazri, možda je danas prerano, možda danas neću uopšte ni prepoznati dedu. Možda sam se plašio da će deda opet početi ono svoje sa Kinom.

Naravno da nikada do sada nije bio u Kini, skoro da nikud nije ni putovao, kako se ispostavilo, nikada nije napuštao evropski kontinent, samo je jednom stigao tik uz holandsku granicu i samo jednom, trudim se da budem dobronameran, uz dansku. Nikada do sada nije plaćao stranom valutom, nijednom nije morao da pita govori li neko nemački, jer on sam nije vladao stranim jezicima, govorio je malo engleski, i to na samo njemu razumljiv način.

„I zašto baš Kina?“, pitao sam ga nakon rođendana telefonom. Od osam sati me je gotovo neprestano zvao telefonom, ne bi li me podsetio da spakujem dovoljne količine dezodoransa, jer ih u Kini, naime, nema, da ponesem

jake cipele, i da me pita da li sam vakcinisan protiv malarije. „Pobogu, pa ti čak nisi bio ni u Austriji“, povikao sam, nakon čega je deda zanemio, sve dok ga nisam upitao: „Jesi li još tu?“

„Da“, rekao je. „Ne želim da idem u Austriju“, rekao je. „Nemam više vremena za Austriju“, rekao je, i sada sam ja bio taj koji je ćutao, jer, iskreno rečeno, ni ja nisam želeo da idem u Austriju, bar ne sa svojim dedom, i, iskreno rečeno, nikuda ne bih išao s njim, ni na planinu, ni na plažu, ni u pustinju, ni u muzej, ni u termalnu banju, ne želim bez preke potrebe da sa njim prelistavam dvojezične jelovnike, ne želim da ćutim sa njim na nekom vidikovcu, ne želim da za večerom uz čašu vina i osmeh prerano tvrdim da sam iscrpljen od hodanja, ne želim da dođe do prilike da konačno imamo vremena jedno za drugo. Mada je Kina možda i bila jedini razuman predlog, jer su tamo dvojezični jelovnici verovatno od male pomoći, jer je tamo čovek zaista iscrpljen dok večera uz pirinčano vino, jer tamo i nije toliko loše kad ne razumete jedni druge, jer ne razumete ni bilo šta oko sebe, i verovatno tamo imate svega previše, mada ne i vreme koje provodite zajedno s nekim, ali bar znate na šta drugo da ga utrošite. Svu onu tišinu neizgovorenog između nas ispunila bi jedino Kina, i odjednom mi je palo na pamet da sam kao dete neko vreme verovao da je moj deda u stvari Kinez.

Mora da se tada svađao s jednom od mojih baba, sa kojom tačno ne znam više ni sam, ali znam da je u pitanju bila žučna rasprava i da je u jednom trenutku povikao: „Jeste, a ja sam kineski car!“ Njegova služba tada je ostavila veći utisak na mene nego njegovo poreklo, i to sam svuda pričao, ali mi niko nije verovao. Zašto onda ne izgledam i ja kao Kinez, pitali bi me, na šta sam ja odgovarao: „Tek

će se videti“, mada nisam imao pojma kako Kinezi izgledaju. Svi su isti, govorili su mi, a ja sam zamišljao zemlju koja vrvi od mog dede, u kojoj u svakom automobilu sedi moj deda, gde ujutru iz svake kuće izlazi moj deda, gde moj deda ispraća svoju decu, petoro malih mojih deda, u školu. Nekoliko dana kasnije istina je izašla na videlo. „Ti nisi Kinez“, rekao sam dedi. „Kad ti kažeš“, rekao je.

Tada mi se dopala zamisao o zemlji punoj mog dede, ali mi je na telefonu sve to delovalo užasno, i ovaj jedan mi je dovoljan, u stvari više nego dovoljan, i o tome se ovde radi, ne o Kini, Krfu ili Austriji.

„Jesi li tu?“, sad je on pitao, i sada sam ja bio taj koji je rekao: „Da, tu sam“, i onda spustio slušalicu.

Nisam baš siguran da li sam stvarno u srodstvu sa svojom braćom i sestrama. Jedino što znam je da sa većinom od njih imam bar jednog zajedničkog roditelja. Sećam se kroz maglu kad se rodila mlađa sestra, tada sam imao četiri godine, kako smo svi skupa otišli majci u posetu. „Stigli ste“, uzviknula je, još uvek slabašnim glasom. Međutim, tek kasnije smo se setili da je zastala pre izgovaranja imena mog starijeg brata, dok je moju stariju sestru posmatrala plahovito, kao da nije sasvim sigurna da li je tu devojkicu već negde ranije videla.

Za tu ženu u bolnici mogu samo da pretpostavim da je reč o mojoj biološkoj majci, i, sem tog biološkog, nismo imali mnogo veze jedno s drugim. Ja sam još od ranog detinjstva živio kod dede. Postojala je izvesna sličnost između njega i moje majke, ta brada, kratki prsti na rukama, to je valjda bilo dovoljno, jer je sva naknadna pitanja vešto izbegavao. Kada sam jednom kod njega pronašao fotografiju na kojoj se nalazi mladić kako nosi devojčicu

na krkače, upitao sam ga da li je to moja majka. On je tada uzeo fotografiju, žmirkajući je posmatrao, vratio mi je i odgovorio: „Verovatno“.

Moj deda je mnogo toga smatrao verovatnim, da ima još uvek mleka u frižideru, da će uskoro letnji raspust, da u Australiji voda otiče naopačke, potpuno ga je obuzelo stanje verovatnoće, ponekad bi naveo i procenite, i stalno ponavljao da čovek nikada ni u šta ne može biti sasvim siguran, a kad bi mu neko od nas, suviše zrelo za svoje godine, uzvratio: „Sem da se umre“, deda bi odgovorio: „To je u stvari vrlo verovatno“.

Ali da mu se bliži kraj mogao je da nasluti ovih poslednjih meseci, otkako je telo počelo da pokazuje stanje propadanja, i držao se za život takvom odlučnošću za koju ranije nikada ne bismo rekli da je poseduje. Njegova ambicioznost da ostane u životu prerastala je postepeno u užasavajuću opsesiju. Na svakih nekoliko dana morali smo s njim na groblje, gde je obilazeći svaki grob ponasob trijumfalno uzvikivao „ha, mlađi“, „mnogo mlađi“, „skoro isto kao ja“, a ukoliko bi se neko od pokojnika drznuo da umre tek u poznim godinama, taj datum bi brižljivo beležio i posle upisivao na listu koja je visila iznad njegovog stola. 79 godina, 282 dana, 81 godina, dana, 88 godina, 129 dana, neke na listi je tokom proteklih meseci već prestigao, neke je već morao i da precrta, a zatim bi nas okupio sve zajedno. „Čestitamo, deda“, uzviknuli bismo svi u horu, na šta bi on samo odmahnuo rukom govoreći: „Hvala, ali još ništa nije postignuto“.

Njegova zadocnela želja da nas sve nadživi, ubrzo je poprimila zastrašujuće razmere. Smrt ne samo da mu je bila protivnik, već je sve više postajala njegov saveznik. S uživanjem bi uz doručak deklamovao čitlje iz novina:

„Ala je to bio dobar vikend“, okretao se, pun nade, za svakim vozilom hitne pomoći, ispoljavao sumnjivu sklonost prema filmovima katastrofe, a tek u posljednjem trenutku uspeh smo da ga sprečimo u nameri da zakopa kornjaču moje mlađe sestre. „Da budem iskren, ionako je već bila klinički mrtva“, tvrdio je, iako se sirota životinja vidno koprčala nožicama u rupi koju je iskopao.

Bilo je trenutaka u proteklim mesecima kada smo se ozbiljno brinuli za svoju sigurnost. Kad god bi se neko od nas zakašljao, to bi odmah zagonalicalo pažnju našeg dede: „To ne zvuči dobro“, i nije bila brižnost to što se osećalo u njegovom glasu. Nisam više bio siguran da li sve to umišljam, ali nezgode su se nizale jedna za drugom. Mom najstarijem bratu dosipao bi vino u čašu, čak i kada bi mu ovaj naglasio da vozi, moja starija sestra izvestila nas je o tragovima kidanja na gajtanu svog fena, a meni je, kada sam jednom pre nekoliko meseci nosio balon vode u podrum silazeći niz strme stepenice, najednom samo ugasio svetlo. „Izvini“, rekao je, i mada sam istog trenutka negodovao zbog toga, svetlo nije ponovo upalio.

Otprilike u to vreme, deda je počeo da braću i sestre, kao i mene, okrivljuje kako smo mu se nameračili na život. Stalno mu navodno nešto nije bilo u redu sa lečenjem, stalno mu je neko navodno ubacivao buter u jelo, iako svi znamo da mora da pazi na holesterol, stalno mu je neko navodno otvarao prozor, da bi on pokupio smrt. „E pa nećete tako sa mnom“, rekao je tada, „sa mnom ne.“